

واژگان نسخه‌شناسی از گنج‌خانه متون

واژه‌نامه نسخه‌شناسی (طرح پیشنهادی)

تدوین مجموعه واژه‌هایی که درباره اجزاء نسخه خطی و ابزارهای نوشتن و نقاشی در طول یک‌هزار سال بیش بر سر زبان ایرانی و هندی و عرب و ترک رواج داشته است کاری است که روزی باید انجام شود و کتابداران و فهرست‌نگاران به آنها نیازمندند.

من از زمانی که با نسخه خطی آشنایی پیدا کردم به تدریج در صدد گردآوری این گونه الفاظ و اصطلاحات از میان متون و از زبان متخصصان و ادیبان بوده‌ام. کلمه‌هایی را که می‌یافتم در برگه‌هایی یادداشت می‌کردم و از موقعی که «نامه بهارستان» منتشر شده است کوشیده‌ام که مقداری از آنها - با به دست دادن معنی و تعریف - در آن نشریه درج شود. ولی کار دشوارتر و پیچیده‌تر از آن است که یک‌تنه به تنهایی بتوان به نتیجه مطلوب رسید.

از جمله دشواری‌ها پیدا شدن تدریجی اطلاعات قدیم و وضع کردن مصطلحات جدید و ضروری است و بیشتر هم از زمان تألیف فهرست‌های نسخه‌های خطی با گرایش‌ها و نظرهای متفاوت به وجود آمده‌اند. زمانی که تدریس قواعد فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی را در عهده داشتم (دانشسرای عالی و بعد در گروه کتابداری دانشکده علوم تربیتی، سال‌های ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۵) ناچار می‌بودم که مصداق و مفهوم اصطلاحات خاص را برای دانشجویان روشن سازم. برای این که بتوانم به این گونه اصطلاحات دست بیابم در صدد شدم که همت و ذوق دانشجویان را در راه استخراج آن واژه‌ها به کار گیرم. از جمله مجلداتی از فهرست کتابخانه سلطنتی سابق تألیف خانم بدری آتابای را برای این آزمایش برگزیدم. از این روی که احتمال می‌دادم فهرست‌نگاران همکار خانم آتابای به مناسبت وجود دفاتر و فردهای قدیمی کتابخانه مقداری از الفاظ مندرج در آن اوراق را مورد استفاده قرار داده باشند.

درهم کرده‌ام آنها که به پیشنهاد و همت آقای نادر مطلبی کاشانی روی داد مرا متوجه ساخت که این مجموعه می‌تواند فعلاً به عنوان طرح خام در تهیه و تدوین فرهنگ اصطلاحات کتابداری قدیم به چاپ برسد و به دنبال آن از فهرست‌نگاران، متخصصان نسخه‌شناسی و دوستداران نسخه‌های خطی خواسته شود که صحیح را از سقیم در این جداول باز شناسند و آنچه باید برین مقدار افزود برافزایند و در مورد آنها که می‌توان نگاه داشت در صورت تمایل و حوصله تعریف و وصفی مرقوم دارند که به نام خودشان به طبع برسد و مآلاً از میان تعریف‌های مختلف تألیف نوینی انجام گیرد و به تدریج فرهنگی که نزدیک به آرمان دلخواه کتابداران باشد جمع‌آوری شود.

در چاپ کنار فهرست الفاظ ستاره‌هایی گذاشته‌اند. آنکه یک ستاره دارد آنهاست که قبلاً در نامه بهارستان درج و تعریفی هم برای آن گفته شده است. و آنها که دو ستاره دارند مصطلحاتی است که از فهرست کتابخانه سلطنتی سابق برگرفته شده است.

این واژه‌نامه اصولاً به اصطلاحاتی اختصاص دارد که از مقوله فن نسخه‌شناسی است، یعنی به مواد و اجزاء و آثاری مختص است که در شناساندن ظواهر و مشخصات جسمانی یک بین‌الدفتین کمک می‌کند ولی مع هذا بعضی از مصطلحاتی که بیشتر با مباحث کتابشناسی مرتبط است مانند ادعیه، منشآت، احادیث هم آمده است زیرا در معرفی نسخه ممکن است اشارتی به نوع مندرجات ضرورتی باشد. امیدست از یاری و همکاری صاحبان بصیرت و اطلاع محروم نمایم.

ایرج افشار

بو قلمون	* امتحان قلم	آبرنگ
بوم	امضا	آب طلا
بوم قیامت	املاء	آب و رنگ ← طرح آب و رنگ
* بیاض	* انتخاب	آتش تصویر
بیاض ← خط بیاض	انتخاب قلم	* آستر بدرقه
بیاض و حواشی	انتساخت	آغاز
بیاضی ← قطع بیاضی	انجام	آویز
بیاضی ← جلد بیاضی	انجامه	آهار
بیاضی ربعی ← قطع بیاضی ربعی	انهاء	آهار بیز
بیاضی وزیری ← قطع بیاضی وزیری	اوراق	آهار کاغذ
بیاضی هیکلی ← قطع بیاضی ربعی بیت	* اوراق شدن	آهار کردن
بیت شمار	اوراق کتاب	آهارگر
بین الدفتین	باب	* آهار مُهره
* بین السطور	* بادامک	ابر
* پارچه	بارز	ابر و باد ← کاغذ ابر و باد
پارینه ← خط پارینه	بازو بندی ← قطع بازو بندی	* ابره
پاشانی ← خط پاشانی	بخارایی ← کاغذ بخارایی	ابری ← کاغذ ابری
پالتویی ← قطع پالتویی	بخش	ابری ساز
* پاورق	بسمله	ابری سازی
پاورقی	برگ	ابریشم دوات
* پرداز	** برگ مویی ← طرح برگ مویی	اجازه، اجازات
پرداختگر	** بریده ترنج	اجزاء
* پرگار	بزرگ ← قطع بزرگ	* اجزای کتاب
پروانچه	بستنی	* اَدژیم
پروانه‌ای ← قطع پروانه‌ای	* بطانه	استکتاب
پشت جلد	* بطانه طاووسی	استنساخ
پشتی ← دَفه	بغدادی ← جلد بغدادی	اسلیمی ← نقش اسلیمی
پنج دانگ ← قلم پنج دانگ	بغدادی ← طرح بغدادی	** اسلیمی بند رومی
* پوست	بغدادی ← کاغذ بغدادی	** اسلیمی سروی
پوست آهو	بغلی ← قطع بغلی	اسلیمی و خطابی
پیچکی ← طرح پیچکی	بلاغ	اشکال
پیرآموز ← خط پیرآموز	بلاغ سماع	* اشکنج
* پیرازه	بلاغ قراءت	* آشنه
پیشانی	* بُلبلی	اصفهان‌ی ← کاغذ اصفهان‌ی
* تاپه	بَلغ	اعلام
تاریخ تحریر	بلغاری ← جلد بلغاری	افراد
تألیف	بنان	* افشان
تبصره	بنچاق	* افشان زر
تتمه	* بند اسلیمی	* افشان سر موری
تنه ← قلم تنه	بند دفتر	افشان طلا
تجلید	بند رومی	* افشان نقره
* تحریر	بوته اندازی	اقتباس
تحریر سخن	بوته جیغه	اقلام سته / خطوط سته
تحریر سیاه	بوته جیغه مذهب	القاب
تحریری ← خط تحریری	* بوته سازی	* اکلیل اندازی دندان موشی
تخته	* بوته شاه عباسی	امانات

** جدول ذوله ← جدول مثنی	** تسمه سازی	* تخته سنگ ← سنگ کار
جدول زرین دار	** تسمه مذهب	تخته شمشادی
جدول طلا	تشدید	* تخته صیقل
جدول کش	* تشعیر	* تخته مشق
** جدول کشی	تشعیر سازی	* تخته مهره
جدول کشیده	تشهیر ← خط تشهیر	تدوین
** جدول مثنی	تصنیف	تذکره
جریده	تصویر	تذکره های کتاب
* جزو، جزوه	تصویر ساز	تذهیب
* جزو بندی	تعلیق ← خط تعلیق	تراجم
* جزودان	تعلیق، تعلیقه، تعلیقات	تراش
جزودان طلقی	تفسیر	تراشه
* جزو کش	تقریر، تقریرات	تراشه قلم
جلایی	تقویم (سالنامه)	ترتیب
* جلد	* تقویم (تقاویم جدولی)	ترجمه
جلد ابری	تک دوزی	ترسل، ترسلات
* جلد با هم ساختن	** تلخیص	ترصیع
جلد بغدادی	تکمله	ترقین ← خط ترقین
جلد بلغاری	تلکه کتاب	ترقیمه ← انجامه
جلد بیاضی	تمام چرم	ترکیب
جلد بی کتاب	تمهید	ترکیب جزئی
جلد ترمه	تمغا	ترکیب کلی
جلد تیماج	* تنگ	ترمه ← جلد ترمه
جلد چرمی	تنوین	** ترمه ← کاغذ ترمه
جلد چوبی	توآمان ← خط توآمان	** ترمه ← کاغذ ترمه کشمیری
جلد خشتی	توقیع ← خط توقیع	** ترمه ← کاغذ ترمه هندی
جلد دفتر	* ته بندی	* ترنج
جلد روغنی	ته چسبونی	** ترنج بازو بندی
جلد زرکوب	ته دوزی	ترنج بیضی کنگره دار
جلد زری	تهذیب	** ترنج خورشیدی
جلد ساز	** ته سازی	** ترنج سازی
جلد سازی	ته کردن (= تا کردن)	** ترنج ستاره ای
جلد ساغری	ته کوبی	** ترنج ستاره ای شش پر
جلد سر طبله دار	تیماج ← جلد تیماج	** ترنج سروی
جلد سوخت معرق	ثلث ← خط ثلث	ترنج شاخ و برگ
جلد سوخت	ثلث رقاع ← خط ثلث رقاع	** ترنج ضربی
جلد سیاه	ثلثی ← قطع ثلثی	** ترنج طفرایی
جلد شمیمز (شمیزی)	ثلث ریحان ← خط ثلث ریحان	ترنج طلا
جلد شورو	ثمنی ← قطع ثمنی	** ترنج لوزی
جلد صدفی	* جاسازی	** ترنج منگنه ای
جلد ضربی	جانمازی ← قطع جانمازی	ترنج ولچک
جلد طوماری	جایزه تألیف ← صله	** ترنجی
جلد فرنگی	جایزه کتاب ← صله	تزیین
جلد قلمکار	* جدول	تسطیر
جلد کاغذی	جدول آب زر	** تسمه اندازی
جلد کردن	** جدول بندی	** تسمه بندی

* خط بطلان	** حاشیه کتبیبه‌ای	جلد کشمیری
خطبة البیان	** حاشیه منگنه‌ای	جلد گالینگور
خطبة مؤلف	حاشیه نویسی	جلد لپه‌دار ← جلد سرطلبه‌دار
خط بیاض	حبر	جلد لولادار
* خط پارینه	حرف، حروف	جلد ماوراءالنهری
خط پاشانی	* حرف افتاده	جلد مخمل
* خط پخته	حرف برجسته	جلد مرصع
** خط پیرآموز	حروف نامه	جلد مرغش
خط تحریری	** حکاکی	جلد مقوایی
* خط ترقین	حکایت	جلد میشن
خط تشهیر	* حک غلط	جلد هندی
خط تعلیق	* حل طلا	جلی ← قلم جلی
* خط توأمان	حل کاری	جمع
خط توقیع	* حل نقره	جُنگ
خط ثلث	حلوا ← کاغذ حلوا	* جُواز کاغذ
خط ثلث ریحان	حمایلی ← قطع حمایلی	جوهر
خط ثلث رقاع	حمایلی کوچک ← قطع حمایلی کوچک	جیبی ← قطع جیبی
* خط چلیپا	حواشی	جیبی بیاضی ← قطع جیبی
خط خطایی	حوض کاغذگر	بیاضی
خط خفیف	خاتمه	چارکی ← قطع چارکی
خط دایره	خاطرات	چارلوح
خط دور	خامه	چپ نویس
* خط دیوانی	خامه جلی	چربه ← کاغذ چربه
خط رقاع	خامه سومناتی	چربه نمایی
خط ریاش	* خامه فولاد	* چرم
* خط ریحان	* خامه مو	* چرم غزال
خط ریحان تحریر	خامه واسطی نژاد	* چسب
خط سجالات	خانبالغ ← کاغذ خانبالغ	چشم
خط سواد	خربرگردان	* چلیپا ← خط چلیپا
خط شأن	خرقه	چمچه قلمدان
خط شعاعی	خشتی ← قطع خشتی	چوب حرفی
* خط شکسته	خشتی بزرگ ← قطع خشتی بزرگ	چوب خط
خط شکسته آمیز	* خط (اثر)	چوق الف
خط شکسته تعلیق	خط (اجزای خط)	چهاب
خط شکسته نستعلیق	خط (اصول)	چهار دانگ
خط شکسته نستعلیق تحریری	خط (اندازه)	** چهار لچکی
خط شکسته نستعلیق یک دانگ	خط ارسال	چهار لوح
خط شماره	* خط استاد	چهار مصراعی ← قطع چهار مصراعی
خط صعود حقیقی	خط اسلیمی	* حاشیه
خط صعود مجازی	خط امساک	* حاشیه بازوبندی
خط صفا	خطاط	حاشیه بند رومی
خط ضعف	خطایی ← خط خطایی	* حاشیه دانه تسبیحی
خط طغرا	خطایی (نقش)	* حاشیه سازی
خط طومار	خطایی ← کاغذ خطایی	حاشیه ضربی
خط عهد	* خط باطل	حاشیه ختایی
* خط غبار	* خط بریده	* حاشیه زنجیر باف

دوثلثی ← قطع دوثلثی	خط یاقوت	خط قوت
دودانگ ← قلم دودانگ	خفی ← قلم خفی	خط کش ← مسطر
دوده	خُفَى ← قطع خُفَى	خط کوفی
** دورتسمه‌ای	خفیف ← خط خفیف	** خط کوفی تزئینی
دورکنگره ← طرح دورکنگره	خلاصه	خط کهنه
دوره	خمسه	خط گستج
دور ← خط دور	خوان	خط گلزار
دوره	خوش ترکیب	خط محض
دولت آبادی ← کاغذ دولت آبادی	* خوش خط	خط محقق
دویت	خوش رقم	خط محقق خفی
** دهان اژدری	* خوش قلم	خط مدیح
دیباچ	* خوشنویس	خط مرصع
دیباچه	داستان	خط مزه
دیوان	* داغ کاغذ	خط مشکبار
ذیل	دالبری ← طرح دالبری	خط معقلی
زاده	دانگ	خط منسوب
راقم	** دانه تسبیحی	خط مؤامرات
راوی	دایره ← خط دایره	خط نزول
راهنما	دائرة المعارف	خط نزول حقیقی
رباعی، رباعیات	دایره نون	خط نزول مجاز
* ربط	دبیر انشاء ← کاتب	خط نستعلیق
ربع ← قطع ربع / ربعی	دبیری	خط نستعلیق تحریری
ربعی بیاضی ← قطع ربعی بیاضی	درج	خط نستعلیق جلی
رج	درج کاغذ	خط نستعلیق خفی
رجال (کتب)	درخشش	خط نستعلیق دودانگ
رج زدن	* درفش	خط نستعلیق دودانگ و نیم
* رحل	دستچه	خط نستعلیق سه دانگ
* رحل آبنوس	دست خط	خط نستعلیق سه دانگ و نیم
رحلی ← قطع رحلی	* دستک	خط نستعلیق شش دانگ
رحلی حجیم ← قطع رحلی	دستک و دفتر	خط نستعلیق شکسته
حجیم	دست و پاکلاغ	خط نستعلیق صرف
رحلی متوسط ← قطع رحلی متوسط	دستور	خط نستعلیق قدیم
رحلی عظیم ← قطع رحلی عظیم	دف	خط نستعلیق نیم دانگ
رحلی کوچک ← قطع رحلی کوچک	دفتر	خط نستعلیق نیم دودانگ
رخ چسبونی	* دفتر پاشیده	خط نستعلیق هندی
رساله	دفتر پیچ و تاب	خط نسخ
رساله مفرد	دفتر نویس	خط نسخ تحریر کتابت
رسائل	* دفه	خط نسخ
رسم الخط	دفتین، دفتین	خط نسخ ریحان
* رسمی	** دندان موشی	خط نسخ ریحان متوسط
رقاع ← خط رقاع	دنکش (ظرف آهارپزی)	خط نسخ غبارخوش
رقعه، رقعات	دوات	خط وارون
رقعی ← قطع رقیعی	دوات برنجی	* خطایی (نقش)
* رقم	* دواتی	خطوط رعنا
رقم پرداز	* دوبندی	خطوط سته
رقم خانه	دوپوست کردن	خطی

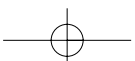
سرعت قلم	زرنشان	رقم سنج
سر فصل	* زری ← جلد سازی	رقم طراز
** سر فصل کتیبه ای	زعفران	رقوم، رقومات
** سرکنگره	زغره دار ← مغزی	رکابک
* سر لوح	زمینه	رکابه
** سر لوح اکیلی	* زنجیر	* رنگ
** سر لوح دورکنگره ای	* زنجیره	رنگ آمیزی
** سر لوح کتیبه ای	** زنجیره باف	رنگارنگ
** سر لوح گنبدی شکل دورکنگره	زنگار	رنگ بست
** سر لوح مليله کاری	** زوج تحریر	رنگ جسمی
** سر لوح منقش	زیچ	رنگ چسبان
* سرمشق	* زیرمشق	رنگ روغن
* سر ورق	* ساغری ← جلد ساغری	رنگ ساز
سرنج ← رنگ سرنج	ساق چناری	* رنگ سرنج
** سرنیزه ای	سال تحریر	رنگ سریشمی
سر و ته دوزی	سالنامه	** رنگ سفیداب
سریش	سبعه	رنگ کاری
* سریشم ماهی	** سبک کشمیری	* رنگ کاغذ
سطاره ← مسطر	** سبک هرات	رنگ لاجورد
سطح	ستاره	رنگ نویس
* سطر	* ستاره جدول	رنگه
سطر بندی	ستون	رنگین
سطر راست	ستون مذهب	روایت
سطوح	ستون مشکی	روزنامه
سطور	سجاف دار	روزنامه
سفرنامه	سجافی ← مغزی	روزنامه های دیوانی
سفیداب ← رنگ سفیداب	* سجاوندی	* روغن
* سفیده تخم مرغ	سجج مهر	* روغن کمان
* سفینه	سجل، سجلات	روغنی ← جلد روغنی
سفینه اشعار	سختیان	روکش
* سکتته	سرتراشی (قلم)	ره نامه
سلسله	سرترنج	ریاش ← خط ریاش
سلطانی ← قطع سلطانی	** سرترنج خورشیدی	ریحان ← خط ریحان
سلیمانی ← کاغذ سلیمانی	** سرترنج سازی	ریحان تحریر ← خط ریحان تحریر
سمرقندی ← کاغذ سمرقندی	** سرترنج ضربی	* ریسمان دفتر
* سنباده	** سرترنج منگنه ای	** ریسه برگ
سند	سر خط	** ریسه گل
سنگ کار	سرخط شنجرف	زایچه / زایچه
سنن	سرخ	زبان قلم
* سواد	سرداستان	* زرافشان
سواد ← خط سواد	سردبیر	زرافشانی
سواد و بیاض	سردفتر	زراندود
سوخت ← جلد سوخت	سررشته	زربفت
سوخت تحریر	سرسخن	زرفشانی
سوخت معرق ← جلد سوخت	سرصفحه	* زرک
معرق	* سرطبل / سرطبله	* زرکوب

* سوزن	شکسته نستعلیق یک‌دانگ ← خط شکسته	* صمغ عربی
** سوزن افشان	نستعلیق یک‌دانگ	* صندوق
* سوزنی	* شکسته نویس	صور
سومناتی ← خامه سومناتی	شکنجه ← اشکنج	صورت
* سوهان	شماره	صورت کش
سه دانگ	شماره‌گذاری	صورتگری
* سهو (در کتابت)	شمره ← خط شمره	ضرب کردن
سیاق	شمسه	ضربی ← جلد ضربی
سیاقت	** شمشه اندازی	* ضربی کردن جلد
سیالکوت ← کاغذ سیالکوت	شمسه ولوح	ضعف ← خط ضعف
سیاه قلم	* شمشیر	ضمائم
سیاه قلمکار	شمیز ← جلد شمیزی	ضمیمه
سیاه مشق	شنجرف ← شنجرف	** طاق درگاهی
سیاهه	شنجرف	** طاق‌سازی
سیاهه نویس	** شنجرف نویسی	طالبی ← قطع طالبی
سیاهه نویسی	شورو ← جلد شورو	طاوسی
سیاهی	شوشتری ← قلم شوشتری	طبق
سیاهی‌سازی	شیرازگی	طبق کاغذ
سیره، سیرت	* شیرازه	طبقات
* سیف، سیفه	* شیرازه پرداز	طبله ← دقه
** سیلو	شیرازه خودی	طراح
سیم افشان	شیرینی تصویر	طراحی
سیه	* صحاف	طرح
شاخ و برگ	صحاف باشی	طرح آب و رنگ
** شاخه افشان	صحافی	** طرح برگ مویی
شامی ← قطع شامی	صحیفه	** طرح بغدادی
شاهی	صحیفه رزد	** طرح پیچکی
شان ← خط شان	صدف	** طرح دالبری
شبییه	صدفی ← جلد صدفی	طرح دورکنگره
شبییه‌کشان	* صریر قلم	** طرح کتبییه‌ای
شرح	صعود حقیقی ← خط صعودی حقیقی	** طرح کنگره‌ای
* شرر کاغذ	صعود مجازی ← خط صعودی مجازی	** طرح کنگره‌سازی
شستمان	صغیر ← قطع صغیر	** طرح گنبدی
شش قلم	* صفحه	** طرح لچکی
** شطرنجی	صفحه افتتاح	** طرح مارپیچی
شعاعی ← خط شعاعی	صفحه انشاء	** طرح محرابی
* شقره	صفحه بندی	** طرح نیزه‌ای
شق	صفحه پشت کتاب	طغرا / طغری ← خط طغرا
شق قلم / خامه	صفحه تصویر	طغراکش
شکافتن	صفحه خوان	طغرانونیس
* شکستن ورق	* صفحه سیاه کردن	طغرای زرنگار
شکسته ← خط شکسته	صفحه طلاکاری	طغرای مدادی
شکسته تعلیق ← خط شکسته تعلیق	صفحه عنوان	طلاندازی
شکسته نستعلیق ← خط شکسته نستعلیق	* صفحه گردانی	طلاندازی بین السطور
شکسته نستعلیق تحریری ← خط شکسته	صکوک	** طلاندازی دندان موشی
نستعلیق تحریری	** صله	* طلاپوش

* طلاپوش کردن جلد	* فرنگی ← کاغذ فرنگی	* قطع چارکی
** طلاسازی	فرنگی ابریشمی ← کاغذ فرنگی ابریشمی	* قطع چهار مصراعی
طلاکار	* فرنگی ساز	* قطع حمایلی
طلاکاری	فرهنگ	قطع حمایلی کوچک
طلاکوب	فریسه	* قطع خشتی
طلاکوبی	فستقی ← کاغذ فستقی	** قطع خشتی بزرگ
* طلای ورق وگردو حل (محلول)	فصالی	* قطع خُنی
طَلْحی ← کاغذ طَلْحی	فصل	* قطع دونثلی
طلق	فصل بندی	* قطع ربع / ربعی
طمغا	فقرات	** قطع ربعی بیاضی
* طومار	فهرست	* قطع رحلی
طومار ← خط طومار	قاب	** قطع رحلی حجیم
* طومار گلریز	** قاب بندی	قطع رحلی عظیم
طوماری ← جلد طوماری	قاب سازی	قطع رحلی کوچک
طوماری ← قطع طوماری	قابلق ← غلاف	** قطع رحلی متوسط
عادلشاهی ← کاغذ عادلشاهی	* قالب	* قطع رقی
* عثمانی ساز	قاموس	* قطع سلطانی
عرض	قائمه	قطع شامی
عرض دیده	قباله	* قطع صغیر
عرضه داشت	قرطاس	* قطع طالبی
* عطف	قرارداد	** قطع طوماری
عطف و گوشه	قرائت	قطع کاغذ نصف / نصفی
عکس سازی	قرمز	قطع کتاب
عمل	** قرینه سازی	قطع کُنی
عنوان	قسم	قطع متوسط
عنوان بندی	قصه	قطع متوسط قدیمی
عهدنامه	قصیده	* قطع مثنی
عهد ← خط عهد	* قط	* قطع مربع
غبار ← خط غبار	* قط زن	قطع مطول
** غبار افشان	قطّاع	* قطع معمولی
* غزال	قطّاعی	قطع نیم ربعی
غزل، غزلیات	قطع	قطع نیم ورقی
* غلاف	* قطع بازو بندی	قطع نیم ورقی حجیم
فاق قلم	* قطع بزرگ	قطع نیم ورقی عربی
* فتح قلم	* قطع بغلی	* قطع وزیری
* فرد	* قطع بیاضی	قطع وزیری باریک
* فرد باطل	** قطع بیاضی ربعی	قطع وزیری بزرگ
فرد دفتر	** قطع بیاضی وزیری	قطع وزیری بیاضی
فرد قرآنی	** قطع بیاضی هیکلی	قطع وزیری حجیم
فرد گجراتی	* قطع پالتویی	قطع وزیری خشتی
فرد نباتی رنگ	* قطع پروانه ای	قطع وزیری طویل
فرعونی ← کاغذ فرعونی	* قطع ثلثی	قطع وزیری کوچک
فرمان	قطع ثمنی	* قطع وسط / میانه
* فرمان دفتری	* قطع جانمازی	* قطعه
فرنگی ← جلد فرنگی	* قطع جیبی	قطعه ← کاغذ قطعه
فرنگی ← قلم فرنگی	قطع جیبی بیاضی	** قطعه افراپی

* کاغذ عکسی	قلم نازک	** قطعه‌الوان
کاغذ فرعونى	قلم (نقاشی)	** قطعه بخارایی الوان
** کاغذ فرنگی	قلم نی	** قطعه ختایی
** کاغذ فرنگی ابریشمی	قلم واسطی	قطعه خط
کاغذ فروش	قلم یک‌دانگ	* قطعه دیوانی
** کاغذ فستقی	قولق / قلق	قطعه رنگین
** کاغذ قطعه	* قیچی	* قطعه‌سازی
* کاغذ کبود دوا	* قید	** قطعه سمرقندی
** کاغذ کشمیری	قید روغن	قطعه سفیداب
کاغذ گر	کاتب	** قطعه عادلشاهی
کاغذ گرده	کاتب بد خط	** قطعه فرنگی
کاغذ ملتانی	کارخانه	قطعه منصف
کاغذ منصورى	* کارد	قطعه نویس
کاغذ نارنجی	* کاردست	* قفل
کاغذ نیم ورقى	* کاردک	قلق
کاغذ نیم ورقى حجیم	* کاردکچ / کچ کارد	* قلم
کاغذ نیم ورقى عریض	کارنامه	* قلم افشان
* کاغذ نشان	کارنامه ارژنگ	قلم انسی
کاغذ نم	* کاغذ	قلم پاک‌کن
** کاغذ نواری	* کاغذ آتش زده	قلم پنج‌دانگ
* کاغذی ← جلد کاغذی	** کاغذ اصفهانی	قلم تحریر دار
کاغذین (کاغذ مانند)	کاغذ ابر و باد	* قلم تراش
کیکچ	* کاغذ الوان	* قلم جدول
کتاب	* کاغذ باد	قلم خانه
کتاب	کاغذبر	* قلمدان
کتاب بنا کردن	** کاغذ بخارایی	قلمدانی
کتابت	کاغذ بغدادی	** قلم جلی
** کتابت تحریری	کاغذ پیچیده	** قلم خفی
کتابت جلی	کاغذ تحریر	** قلم دودانگ
کتابت خانه	** کاغذ ترمه	قلم زر تحریردار
کتابت خفی ممتاز	** کاغذ ترمه کشمیری	قلم زعفران
** کتابت خوب	** کاغذ ترمه هندی	قلم زن
کتابت خوش	کاغذ چربه	قلم سرب
کتابت عالی	* کاغذ حلوا	قلم سفیداب
* کتابت کشمیر	** کاغذ خانبالغ	قلم شق
** کتابت متوسط	کاغذ حنایی	قلم شوستری
کتابت ممتاز	* کاغذ خطایی / ختایی	قلم طراحى
کتاب مفرد / منفرد	* کاغذ دفتری	قلم فتح
کتابتی (در خط)	** کاغذ دولت آبادی	قلم فرنگی
کتابچه	کاغذ دوا ← کاغذ کبود دوا	قلم فولادی
کتابدار	کاغذ سلیمانی	قلمکار ← جلد قلم کار
کتاب دانی	کاغذ سمرقندی	قلم گیری
کتاب ساختن	* کاغذ سوزن زده	قلم لوح
کتاب شناس	کاغذ سیالکوت	قلم مصری
کتاب شناسی	کاغذ طلّحی	قلم مغز
کتاب فروش	** کاغذ عادلشاهی	قلم موی

لطایف نویس	گاز	کتاب فروشی
لمعی	گالینگور ← جلد گالینگور	کتاب کردن
* لفاف / لفافه	گرد کردن	کتابه
لفظ قلم	گرده	کتبخانه
لقب	گیره	کتبیه
* لنگر	* گره بندی	** کتیبه بازو بندی
لوح	** گره سازی	** کتیبه تاجدار
لوح زر	* گزلك	** کتیبه دوزنقه ای
لوح سازی	گزن	** کتیبه سازی
لوح محفوظ	گستج ← خط گستج	** کتیبه طلاپوش
لوح مرمر	گفتار	** کتیبه مرصع
لوحه	** گل افشان	** کتیبه مذهب
لولادار ← جلد لولادار	** گل اندازی	** کتیبه مذهب و مرصع
** لولایی	گلبرگ	** کتیبه مزدوج
* ليقه	گلزار ← خط گلزار	* کتیرا
ماتن	** گل ترنج	کُر اسه
مار پیچی ← طرح مار پیچی	** گل ترنج منگنه ای	کُر اسه شمار
ماوراء النهری ← جلد ماوراء النهری	گلدار	* کرسی خط
مترجم	گلرنگ	کرسی ساختن
متن	** گل سازی	کشاف
* متن وحاشیه	* گل کاغذ	کشکول
متوسط ← قطع متوسط	گل و بوته	کشمیری ← جلد کشمیری
متوسط ← قطع متوسط قدیمی	گنبد ← طرح گنبدی	کشمیری ← کاغذ کشمیری
متون	گنجینه	کلک
مثال	گوشه	کلک تنگ شق
مشمّن ← قطع مشمّن	** گوشه ترنج	کلک خروشان
مثنوی	** گوشه لچک	کلک خفی
مجاز	** گوشه لچک ترنج	کلک مشکین
مجالس	** گوشه منگنه ای	کلیات
مُجدول	گوناگون	کلیشه
** مجدول زرین	گیره	کم رنگ
مُجلد	** گیره سازی	کمند
مجلد	لاجورد ← رنگ لاجورد	کمندار
مجلدگری	** لاجورد افشان	کمند زرین دار
مجلس	** لاجورد شویی	کنج
** مجلس مینیاتور	** لاجوردی	کنگره ← طرح کنگره ای
مجموع، مجموعه	لاکی ← جلد روغنی	کوفی ← خط کوفی
مجموعه خطی	* لائی (یک لا)	کوفی تزئینی ← خط کوفی تزئینی
محبیره	* لبه	کناش
** محراب ← طرح محرابی	لبه برگردان	کنی
محشی	لته	کنیه
محضر	* لچک ← لچکی	* کوبه
محقق ← خط محقق	** لچک ترنج	* کوبیده ← جلد ضربی
محقق خفی ← خط محقق خفی	** لچک سازی	کوفی ← خط کوفی
مخطط	** لچک سه گوشه	کوک غرقانی
* مخملی ← جلد مخمل	لچکی	کیمخت

موم	مصنّف	* مداد
موی	مصنّفات	مداد پاک‌کنی
موی سمور	مصورّ	مدارک
مهدی‌الیه	مصورّ	مدخل
* مُهر	معارف	مذ
مُهر کتابخانه	معجم	مذسرخ
مهر مالک	* معرّق	مدون
مُهر مؤلّف	معقلی ← خط معقلی	مدیر
* مُهره	معما	مذهّب
مُهره کردن	معمولی ← قطع معمولی	مذهّب
مُهره‌کش	* مغزی	مراجع
میشن ← جلد میسن	مفرد	مرّبع ← قطع مرّبع
میله	مفسر	مردم تصویر
** مینا	مقابله	* مرصع
** میناسازی	مقاله، مقالات	مرصع ← جلد مرصع
** میناکار	مقاله‌نما	مرصع ← خط مرصع
ناسخ	مقامات	** مرصع‌کاری
نامه	مقتل، مقاتل	* مرغش
نامه‌پردازی	مقدمه	مرغش ← جلد مرغش
* نامه‌نویسی بی‌مسطر	* مقرّاض	* مرّقع، مرّقات
** نانوشته	مقرّاض شترگردن	* مرّقع‌سازی
** نانویس	مقط	* مرکب
* نخ	* مقوا	** مرکب‌دان
نر و ماده (رذّه‌ار)	* مقواسازی	* مرکب‌سازی
نسخ	مقوایی ← جلد مقوایی	مرکب سفید
نزول ← خط نزول	مقوای ابره	* مرکب قلم خورده
نزول حقیقی ← خط نزول حقیقی	مکتب، مکاتیب	** مزدوج
نزول مجاز ← خط نزول مجاز	مکتوب، مکتوبات	مزه ← خط مزه
نساخ	ملطفه، ملاطفه	* مسطر
نسبت	ملفوظات	مسند
نستعلیق ← خط نستعلیق	ملّمع	مسوده
نستعلیق تحریری ← خط نستعلیق تحریری	ملیله	مشاق
نستعلیق جلی ← خط نستعلیق جلی	ملیله دوزی	مشبک
نستعلیق خفی ← خط نستعلیق خفی	ممتاز ← کتابت ممتاز	* مُشته
نستعلیق دودانگ ← خط نستعلیق دودانگ	مناقب	مُشته‌ای ← جلد ضربی
نستعلیق دودانگ تحریری ← خط نستعلیق دودانگ تحریری	منتخب، منتخبات	مشجر
نستعلیق دودانگ نیم ← خط نستعلیق دودانگ نیم	منشئات	* مشق
نستعلیق سه‌دانگ ← خط نستعلیق سه‌دانگ	منشور	مشق خط
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	منشی	مشق نما
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	منصوری ← کاغذ منصوری	مشکبار ← خط مشکبار
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	منظومه، منظومات	* مشکین رقم
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	منگنه	* مشمعی
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	منگنه‌ای ← جلد ضربی	مشیخه
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	مواعظ	مصصح
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	موقلم	مصحف
نستعلیق سه‌دانگ و نیم ← خط نستعلیق سه‌دانگ و نیم	مؤلّف، مؤلّفان	مصرع

ورق الطیر	نقاشی	نستعلیق شش دانگ ← خط نستعلیق
ورق پردازی	** نقره افشان	شش دانگ
* ورق خام	نقره پوش / پوشی	نستعلیق شکسته ← خط نستعلیق
ورق سبز	نقش، نقوش	شکسته
ورق سفید	نقش اسلیمی	نستعلیق صرف ← خط نستعلیق صرف
* ورق گردانی	* نقش بر	نستعلیق قدیم ← خط نستعلیق قدیم
ورق نیلی	نقش بُری	نستعلیق گو
ورق ورق	نقش حروف	** نستعلیق نیم دانگ ← خط نستعلیق
وزیری ← قطع وزیری	نقش کوب	نیم دانگ
وزیری باریک ← قطع وزیری باریک	نقشه	** نستعلیق نیم دودانگ ← خط نستعلیق
وزیری بزرگ ← قطع وزیری بزرگ	* نقطه	نیم دودانگ
وزیری بیاضی ← قطع وزیری بیاضی	* نقطه انتخاب	نستعلیق هندی ← خط نستعلیق
وزیری حجیم ← قطع وزیری حجیم	* نقطه شک / تشکیک	هندی
وزیری خشتی ← قطع وزیری خشتی	** نقطه نشان	نسخ ← خط نسخ
وزیری طویل ← قطع وزیری طویل	نوار (نخ پتک)	نسخ تحریر کتابت ← خط نسخ تحریر
وزیری کوچک ← قطع وزیری کوچک	نوشته	کتابت
وزیری متوسط حجیم ← قطع وزیری	نونویس	نسخ معرب ← خط نسخ معرب
حجیم	نی قلم	* نسخه
وسط / میانه ← قطع وسط / میانه	نیل	* نسخه پوسیده
* وصالی	نیم ترنج	* نسخه خوانا
وصل	** نیم ترنجی لچکی	نسخه ساز
* وقایه	نیم چرم	* نسخه سقیم
هامش	نیم دانگ / نیمه و دانگ	* نسخه کاتب
هفت قلم	** نیم دودانگ	* نسخه مصور
هفتگی	نیم ربع / ربعی ← قطع نیم ربع / ربعی	نشاسته
هندی ← جلد هندی	** نیم شمشه	نشان
* هو	** نیم ورقی	* نشان آیه
یادداشت ها	** نیم ورقی حجیم	* نشگرده
یاقوت پسند	** نیم ورقی عریض	نصف / نصفی ← قطع کاغذ
* یک بندی	واسطی نژاد ← قلم واسطی	نصف / نصفی
یک دانگ ← قلم یک دانگ	واو چقماقی	نظم
یک قلم	ورق	نقاش
* یک باطل	* ورق آل	نقاش خانه

